

III Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Maó, 3 i 4 d'octubre, 2008)

CONSELL INSULAR
DE MENORCA

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Col·lecció:

Llibres del Patrimoni Històric i Cultural

Coordinació:

Joana Gual Cerdó

Edita:

Consell Insular de Menorca, 2011

ISBN:

978-84-937073-8-5

Dipòsit legal:

Me 273/2011

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (3a : 2008 : Maó)

l'Arqueologia a Menorca : III Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Maó, 3 i 4 d'octubre, 2008) / [Coordinació Joana Gual Cerdó]. -- Menorca : Consell Insular, 2011. -- 280 p. ; 21x21 cm. -- (Llibres del Patrimoni Històric i Cultural ; 4)

ISBN 978-84-937073-8-5

I. Gual Cerdó, Joana II. Menorca. Consell Insular

1. Arqueologia -- Menorca -- Congressos
902(460.32)

III Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Maó, 3 i 4 d'octubre, 2008)

Llibres del Patrimoni Històric i Cultural

N-4

2011

CONSELL INSULAR
DE MENORCA

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

SUMARI

Prehistòria..... 9 BLOC I	Excavaciones en la Casa 2 del yacimiento de Torre d'en Galmés, Alaior: propuestas para el hábitat talayótico 119 Dra. Amalia Pérez-Juez, Boston University amaliapj@bu.edu
Son Torrella: Assentament ritual calcolític 11 Jaume Deyà Miró, Josep Ensenyat Alcover	Resultats preliminars de les excavacions al talaïot est de Cornia Nou (Maó) 131 Lluís Plantalamor Massanet, Joaquim Pons Machado, Antoni Ferrer Rotger
Concepcions espacials a l'edat del bronze. Els navetiformes: entre l'espai públic i el privat 22 David Javaloyas Molina, Joan Fornés Bisquerra, Bartomeu Salvà, Simonet, Llorenç Oliver Servera, Gabriel Servera Vives	Colonitzacions, època romana i musulmana 139 BOLC II
Resultats preliminars de la intervenció a la naveta de s'Hopitalet Vell (Manacor, Mallorca) 35 Damià Ramis, Magdalena Salas	Darreres intervencions a la cala de Binissafúller (Menorca)..... 141 Xavier Aguelo, Antoni Palomo, Octavi Pons, Carles de Juan
Privatització i diversificació de l'espai domèstic en la societat balear de l'edat del ferro..... 43 Jordi Hernández-Gasch	Primera aproximació al material arqueològic ceràmic trobat a Cala en Busquets (Ciutadella-Menorca)..... 149 Mateu Riera Rullan, Albert Martín Menéndez, Joan Santaolària Sarabia, Manuel Izaguirre Lacoste, Aurora Higuera-Milena Castellano, Núria Martínez Rengel, José Manuel Higuera-Milena Castellano, Icíar Alonso Díaz de Alda, Susana Ruiz Aguilar, Antonia Martínez Ortega
Coccions de ceràmica obertes en superfície a la prehistòria mallorquina: anàlisi de les ceràmiques procedents del àmbit funerari I del Turriforme Escalonat de Son Ferrer 63 Jaume García Rosselló, Manuel Calvo Trías, Daniel Albero Santacreu, (Del Grup de Recerca Arqueobalea de l'Universitat de les Illes Balears)	El barrio púnico del Puig de Vila. Nuevos datos de la excavación arqueológica en la calle Ponent nº3 163 Glenda Graziani Echávarri, Juan José Marí Casanova
Identificació i caracterització d'argiles: una proposta per a l'estudi d'engalbes dins la producció ceràmica..... 75 Daniel Albero Santacreu, Jaume Garcia Rosselló Del Grup de Recerca Arqueobalea de l'Universitat de les Illes Balears	La torre III del Puig de sa Morisca. Avance de las campañas de excavación 2005-2007 175 Emili Garcia Amengual, Victor Guerrero Ayuso, Manuel Calvo Trias, Jaume Garcia Rosselló, Pilar Garcias Maas1
Una estructura de combustió en el cercle II de Torre d'en Galmés (Alaior-Menorca) 91 Carmen Lara Astiz	Intervencions, urbanes i d'època moderna 189 BOLC III
El jaciment de Torre d'en Galmés (Alaior, Menorca). Les intervencions d'Amics del Museu de Menorca: Edifici 1 97 G. Juan Benejam,, J. Pons Machado	Descripció dels resultats de la intervenció arqueològica a l'absis de la Catedral de Menorca (Ciutadella, juny de 2006) ... 191 Maria José Rivas Antequera, Sebastià Munar Lladrés, Margarita Orfila Pons
El jaciment de Torre d'en Galmés (Alaior, Menorca). Les intervencions d'Amics del Museu de Menorca: Cercle 7..... 109 A Ferrer Rotger, G. Lara Astiz, C., J. Pons Machado	La Capilla "Real" de San Agapito (s. XVII-XVIII). Hallazgos arqueológicos en el nº1 de la calle Joan Roman (Dalt Vila) 205 Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani Echávarri

Restauració, adequació, divulgació i gestió	219	El tractament del patrimoni històric en els plans territorials insulars de les illes Balears. Un anàlisi comparativa	241
BLOC IV		J. Simón Gornés Hachero (Arqueòleg. Servei de Patrimoni Històric del Consell Insular de Menorca. simon_gornés@yahoo.es)	
L'aixecament d'una pila baptismal del jaciment de l'antiguitat tardana de Son Peretó (Manacor, Mallorca).....	221	La gestió del patrimoni arqueològic a Menorca: L'emple de Torren d'en Galmés	253
Margalida Munar Grimalt, Bernat Burgaya Martínez (Tècnics restauradors), Mateu Riera Rullan (Arqueòleg, director tècnic), Sílvia Alcaide González (Institut Català d'Arqueologia Clàssica (ICAC), investigadora en formació) Magdalena Salas Burguera (Directora del Museu d'Història de Manacor i coordinació del projecte), Miguel Ángel Cau Ontiveros (Research Professor, Institució Catalana de Recerca i Estudis Avançats ICREA/Equip de Recerca Arqueomètrica de la Universitat de Barcelona (ERAAUB), director científic)		M. Cristina Rita	
Restauració, adequació i museïtzació del jaciment arqueològic del Pla de ses Figueres (Illa de Cabrera).....	231	El món talaiòtic en còmic. Una proposta didàctica del Museu Arqueològic de Son Fornés	263
Mateu Riera Rullan, Margalida Munar Grimalt Elena Juncosa Vecchierini, Lavínia Mayer Rodà, Maria Magdalena Riera Frau		Ferré Alemany, Marc, Forés Gómez, Albert	
		Deu anys de vigència de la Llei de Patrimoni històric de les Illes Balears. Algunes Propostes de Modificació.	269
		Joana M. Gual (Servei de Patrimoni Històric del Consell Insular de Menorca)	

RESTAURACIÓ, ADEQUACIÓ I MUSEÏTZACIÓ DEL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DEL PLA DE SES FIGUERES (ILLA DE CABRERA)

Mateu Riera Rullan
Margalida Munar Grimalt
Elena Juncosa Vecchierini
Lavínia Mayer Rodà
Maria Magdalena Riera Frau

Entre els anys 2003 i 2007 un equip d'arqueologia de l'Ajuntament de Palma ha dut a terme els treballs prevists en el Projecte de recuperació, consolidació i museïtzació del monestir bizantí de Cabrera. Un cop efectuades les excavacions pertinents es van poder documentar i treure a la llum, parcialment, una factoria de salaons, un possible taller de porpra i una necròpolis, tots ells d'època antiga; però també una part del campament dels presoners de l'exèrcit napoleònic i una pedrera. Tots aquests elements es troben en el lloc anomenat pla de ses Figueres, que ocupa el fons del port de l'illa de Cabrera (figura 1). Així, l'actual Parc Natural de Cabrera compta amb el valor afegit d'un jaciment únic i insòlit, amb un ampli ventall cronològic i una destacada pluralitat d'usos que el fan tan atractiu com complex.

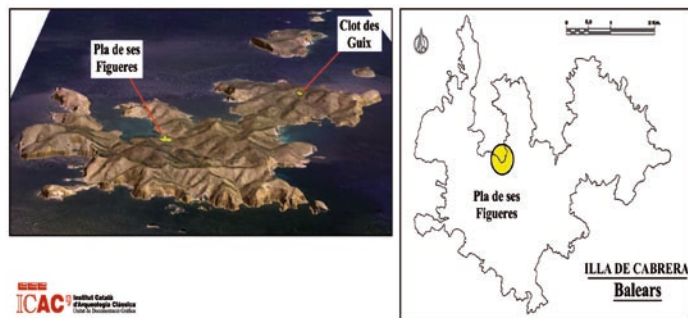

Figura 1. Localització del jaciment del pla de ses Figueres
(Autor: Josep Maria Puche-ICAC)

Entre els anys 2005 i 2007 es varen poder anar consolidant, restaurant i museïtzant les principals zones excavades, feines que foren subvencionades pel Ministeri de Medi Ambient a través de

l'empresa TRAGSA¹. La intenció principal d'aquests treballs era millorar l'oferta cultural als visitants del Parc, però també poder salvaguardar el jaciment, donat que està situat en el punt de màxima concentració de visitants, on sovint s'efectuen obres. A més, una part d'aquest es troba just arran de la línia de costa i pateix una forta erosió causada per les ones.

Com es pot veure en la figura 2, les tres zones que s'havien de museïtzar no estaven les unes devora de les altres. Això es deu al fet que a hores d'ara només s'ha pogut excavar una petita part del jaciment, que sembla que podria ocupar unes 10 ha.

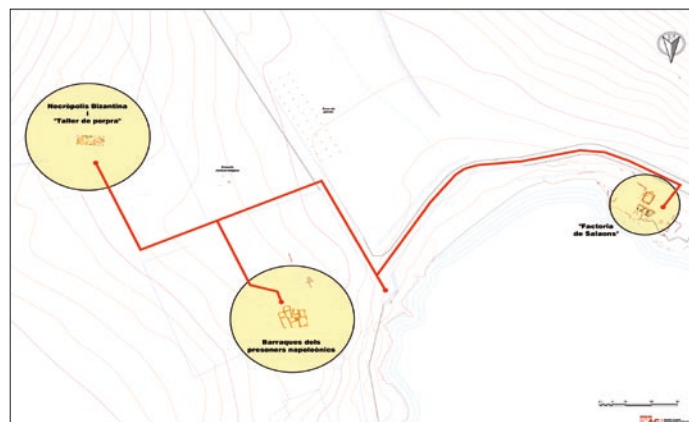

Figura 2. Elements museïtzats del jaciment del pla de ses Figueres
(Autor: Josep Maria Puche-ICAC)

¹Volem aprofitar l'ocasió per mostrar el nostre reconeixement i agraïment a Jorge Moreno, director del Parc Nacional de Cabrera, i a Javier Martínez i Antonio de la Rosa de l'empresa TRAGSA, sense els quals hauria estat impossible poder dur a terme els treballs que suara presentam. En totes aquestes feines hi han participat Zoltan Larcher, María Isabel Mancilla, Antònia Martínez, Francesc Martorell, Josep Maria Puche, Damià Ramis, María José Rivas, Julio M. Román, Dani Olmos, David Torres i Manuel García, a qui volem agrair la seva excel·lent actitud i professionalitat.

La primera tasca que es va fer fou la de consolidar i restaurar les estructures que s'havien de mostrar. Totes les intervencions de consolidació que s'han dut a terme són per garantir una millor conservació de les restes arqueològiques, i s'ha seguit la normativa de la Llei del patrimoni històric de les Illes Balears² quant a temes de conservació de béns d'interès cultural.

Els principals criteris d'intervenció han estat els següents:

- Consideració de les qualitats espacials i del context ambiental, paisatgístic i social del bé.
- Prioritat de la conservació preventiva.
- Mínima intervenció en tots els elements menys en aquells on fos imprescindible una intervenció més contundent.
- Aplicació de l'anastilosi en aquells casos comprovats.
- Consolidació amb materials reversibles, estables i diferenciables dels originals.
- Intervencions de restauració reduïdes a les essencials i considerades necessàries per a la protecció, llegibilitat i estabilitat de la fàbrica.
- Preservació quasi integral del jaciment sense donar preferència a una època o a una estructura en detriment de les altres.

-No condicionament de la museïtzació del jaciment, totalment independent metodològicament, a l'hora de la intervenció de consolidació.

Les restes en què es va intervenir constaven de:

1. Factoria de salaons

Es tracta fonamentalment de tres cubetes retallades a la roca i revestides d'opus signinum i un mur fet de pedres lligades amb calç. Aquestes estructures són d'època antiga i s'interpreten com pertanyents a una factoria de salaons de peix. Es troben a tres metres escassos de la línia de la costa, la qual cosa ha accelerat considerablement el seu deteriorament a causa de l'alt grau de salinitat i a les envestides de les ones durant els temporals marins.

Aquestes estructures són reutilitzades en el segle XIX pels presoners francesos confinats a l'illa. En aquesta fase s'obriren portals entre els diferents dipòsits, es practicà un nou pas d'accés amb una escala i es construïren llars de foc, prestatgeries i bancs. Aquestes cubetes també es van veure modificades per un mur perimetral fet de pedres lligades amb fang que sustentava un sostre. A sobre de les llars de foc, les prestatgeries i els bancs es va apli-

car una capa d'uns 3 cm de gruix de fang depurat que els atorgà una superfície llisa i refractària. Els presoners napoleònics també construïren l'àmbit I. Es tracta d'una construcció de nova planta retallada a la roca, de planta rectangular, amb un petit absis al costat oposat a l'entrada que serviria per contenir la llar de foc i la xemeneia. A ambdós costats d'aquesta llar de foc se situen dos bancs retallats a la roca. Igual que en les modificacions realitzades en les cubetes de salaons, per a la construcció dels murs d'aquesta habitació no es va emprar cap tipus de morter, sinó que són murs fets simplement de pedres i fang. De tota manera, es va poder identificar un revestiment intern de l'àmbit consistent en un arrebossat d'argila i algun tipus d'àrid de color blanquinós. L'entrada encara conserva el graó que serviria per impedir l'entrada d'aigua de pluja..

Al costat occidental de l'àmbit I també es trobà una pedrera que retalla gran part de les estructures abans descrites i que, per tant, ha de datar-se en els segles XIX o XX.

2. Necròpolis bizantina i taller de porpra

Es tracta d'una cala de 40 m² on s'articulen diferents estructures arqueològiques corresponents a períodes ben diferenciats.

La necròpolis consta de tres tombes retallades a la roca, de tipus banyera, cobertes amb lloses de marès encaixades unes al costat de les altres a sobre del rebaix realitzat als voltants de les fosses per tal de contenir les cobertes. Les tombes estan datades entre els segles VI i VII dC.

Del segle V dC trobam una sèrie d'estructures (cubeta i mur) relacionades amb un taller de producció de porpra. El mur actualment es troba molt arrasat i només conserva part de la filada inferior. Es tracta d'un mur d'uns dos metres de llargària realitzat amb pedres lleugerament retocades de natura diversa (calcàries i sorrenques) lligades amb argila. La cubeta es va fer aixecant quatre petits murs de pedra de petites dimensions lligats amb argila i recoberts en la seva cara interna per un referit de morter de calç molt deteriorat.

3. Barraques dels presoners napoleònics

Es tracta d'un conjunt d'habitacions que sabem que es poden datar entre els anys 1809 i 1814. Totes elles foren construïdes de nova planta pels presoners francesos. Es tracta d'una desena d'àmbits adossats entre ells de forma un tant anàrquica. Les seves dimensions també varien considerablement l'una de l'altra. Totes les estructures, els murs, les banquetes i les xemeneies estan fetes de pedres de mida normalment petita lligades amb fang. No s'aprecien restes dels arrebossats de les parets.

²Llei de patrimoni històric de les Illes Balears. Govern Balear, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports. Juny 1999

Les principals patologies de les restes fins ara descrites són:

- Poca adhesió de les pedres que conformen els murs i descalçament de les pedres que conformen les crestes.

- Descalçament, erosió i pèrdua de posició original dels elements que conformen les estructures a causa de la vegetació.

- Pèrdua de cota original dels murs.

- Pèrdua d'adhesió de l'arrebossat parietal de l'àmbit I al substrat.

- Pèrdua de cohesió del mateix arrebossat.

- Pèrdua de massa d'opus signinum.

- Manca total de drenatge de la cubeta C.

- Pèrdua total del costat septentrional de la cubeta B a causa de l'acció marina.

- Pèrdua parcial dels costats septentrionals de les cubetes A i C per culpa de l'acció marina.

- Disgregació del marès a causa de l'aflorament de sals.

- Disgregació del marès per culpa d'una combustió continuada al seu costat.

- Disgregació del marès per mor de la crescuda de vegetació.

- Disgregació i manca d'adhesió de la capa de fang depurat que cobria els bancs, les llars de foc i les prestatgeries.

- Degradació pronunciada dels murs que conformen la cubeta del suposat taller de porpra amb importants pèrdues estructurals.

- Pèrdua de cohesió i disgregació de l'arrebossat de la cubeta.

El procés general de la intervenció de consolidació va constar de:

1. Documentació fotogràfica de la intervenció.

La zona on s'havia d'intervenir es va fotografiar detalladament abans de començar el procés de neteja i consolidació. Així mateix, també se'n va fer un seguiment fotogràfic durant i una vegada finalitzat el procés.

2. Desforestació de la zona on s'havia d'intervenir.

3. Excavació de zones puntuals.

En zones puntuals del jaciment va ser necessari excavar el sediment arqueològic que encara hi quedava. Això només es va fer en aquelles zones necessàries per tal de garantir una correcta consolidació de les restes.

4. Neteja manual de les estructures.

Les estructures arqueològiques van ser netejades de forma manual per tal d'eliminar la terra superficial, sempre amb cura de no descalçar els elements originals. Es va incidir especialment en

les crestes dels murs i en els elements estructurals com les banquetes, prestatgeries i llars de foc.

5. Identificació i reposició dels elements arquitectònics desplaçats del seu lloc originari

Tots els elements que havien perdut la seva posició originària es varen tornar a col·locar al seu lloc.

6. Consolidació de les crestes dels murs.

Tots els murs es varen consolidar afegint-hi una filada de sacrifici unida al substrat (darrera filada original) amb un morter de calç³, o simplement consolidant la cresta original. Aquesta filada resulta fàcilment identificable i serveix per unir ambdós paraments i impedir la infiltració d'aigua meteòrica en el si del mur amb la consegüent crescuda i proliferació de vegetació. Per a la realització d'aquesta filada es van emprar pedres sorrenques i calcàries trobades al mateix jaciment.

7. Consolidació d'elements estructurals.

A diferència de la majoria dels murs perimetrals de les estructures, on la consolidació s'ha basat en la construcció d'una filada de sacrifici, per als elements estructurals com les banquetes i prestatgeries es va optar per consolidar la darrera filada original amb l'ajut d'un morter de calç.

8. Consolidació de les restes d'opus signinum i arrebossats de morter de calç.

Les restes conservades d'opus signinum i de morters de calç van ser consolidades mitjançant la delimitació perimetral d'un morter de calç de coloració semblant a les restes originals. Aquesta mesura impedeix filtracions d'aigua entre el revestiment i el substrat que el conté.

9. Desguàs de drenatge del sector de les cubetes de salaons.

Pel que fa a la cubeta C del sector de salaons, on s'acumulava aigua per culpa de la nul·la capacitat de drenatge de l'opus signinum que la cobreix, es va optar per practicar un petit forat d'uns 10 cm d'amplada just a sota de la prestatgeria per tal que aquesta el camuflés.

10. Cobriment de les sepultures del sector de la necròpolis bizantina.

Es varen identificar les lloses que cobrien les sepultures i se'n recol·locà alguna d'elles. Cap de les sepultures no es va cobrir totalment per tal de poder deixar al descobert el retall de la fossa.

³El morter de calç fou realitzat amb calç hidràulica. Com a càrrega es va emprar sorra i grava fina. Se li va afegir un pigment mineral per tal de canviar-li el color i una petita part d'adhesiu AC-33 per augmentar la seva l'adherència i plasticitat.

11. Delimitació de les zones no originals.

La delimitació de les zones originals de les afegides durant el procés de consolidació es va fer mitjançant un cordó de morter de calç de coloració rosada. Tots els elements situats per sobre d'aquest cordó de delimitació no són originals, però sí que són indispensables per tal de garantir l'estabilitat estàtica del conjunt.

12. Barreres de contenció.

També es varen fer barreres de contenció dels perfils de terra mitjançant la col·locació de troncs de secció circular (figures 8 i 10).

13. Es varen tapar els sondeigs arqueològics que posaven en perill les estructures o que dificultaven l'enteniment del jaciment.

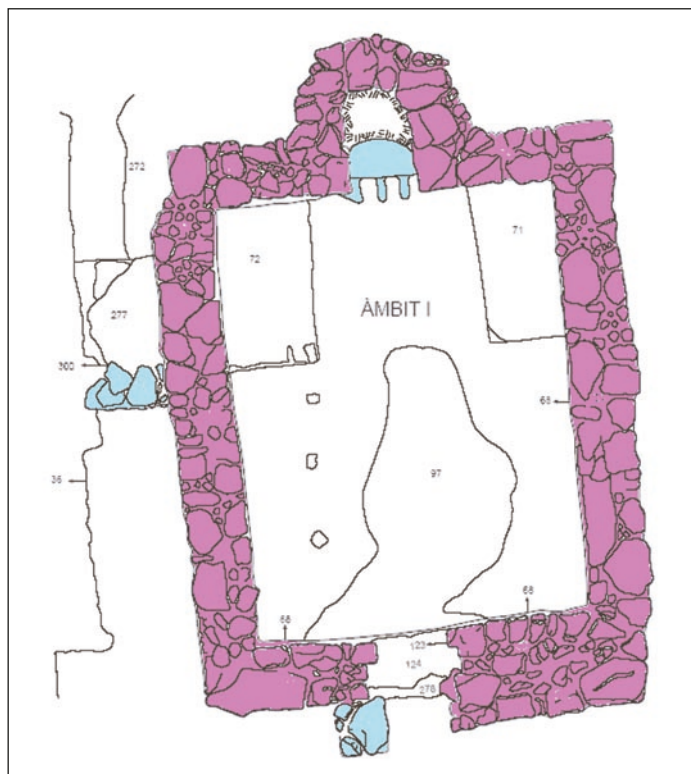

Figura 3. Exemple de croquis de la documentació de la consolidació d'elements estructurals. La trama més fosca marca la consolidació amb una filada de sacrifici, mentre que la trama més clara marca la consolidació d'elements originals sense afegir-hi filada de sacrifici (Autores: Maria José Rivas i Margalida Munar)

Cal advertir, però, que totes aquestes feines necessiten unes tasques periòdiques per al bon manteniment de la restauració. Aquestes són, principalment, mantenir el jaciment net de vegetació; controlar anualment el bon estat del morter de calç i, si hi ha alguna fissura, estucar-la; controlar el bon drenatge de les cubetes, i controlar l'adherència de les pedres que formen la filada de sacrifici al morter que les conté i, en el cas que alguna s'hagués descalçat, tornar-la a col·locar amb l'ajut de morter de calç.

Per impedir l'accés dels visitants a les zones excavades s'hi ha col·locat un conjunt de tanques de fusta. Del que es tracta és d'evitar un desgast antròpic dels elements arqueològics, ja que són molt febles (figures 5, 10 i 12).

Figura 4. Àmbit I abans de la seva restauració (Autor: Mateu Riera)

Figura 5. Àmbit I després de la seva restauració (Autora: Margalida Munar)

Figura 6. Cubetes de la factoria de salaons abans de la seva restauració
(Autora: Margalida Munar)

Figura 8. Barrera de contenció del perfil de la pedrera
(Autora: Margalida Munar)

Figura 7. Cubetes de la factoria de salaons després de la seva restauració
(Autora: Margalida Munar)

Figura 9. Necròpolis i taller de porpra abans de la seva restauració
(Autor: Mateu Riera)

Figura 10. Necròpolis i taller de porpra després de la seva restauració
(Autora: Margalida Munar)

Figura 11. Barraques dels presoners napoleònics abans de la restauració
(Autora: Margalida Munar)

Donat que el jaciment és un dels pocs espais de lliure accés per als visitants del Parc, es va optar per traçar un recorregut que permetés la visita a les tres zones museïtzades (Figura 2). Així, es va col·locar un cartell introductori (figures 12 i 13) al punt per on arriben els visitants i tres cartells més, un a cada zona museïtzada (figures 14 a 18).

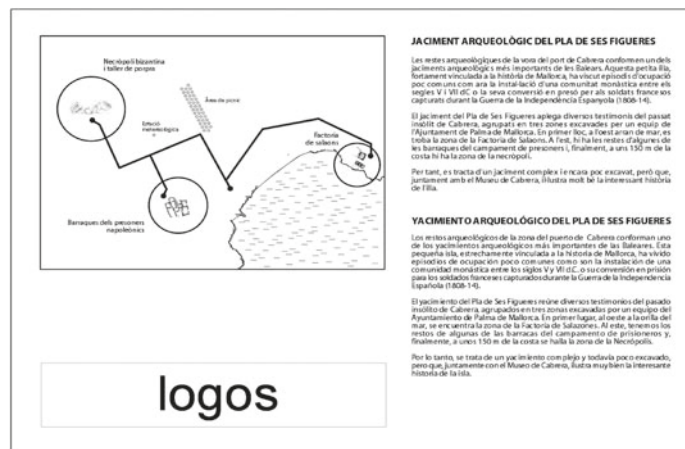

Figura 12. Cartell introductori del jaciment
(Autora: Cristià, Juncosa i Mayer, SL)

Figura 13. Cartell introductori del jaciment (Autor: Mateu Riera)

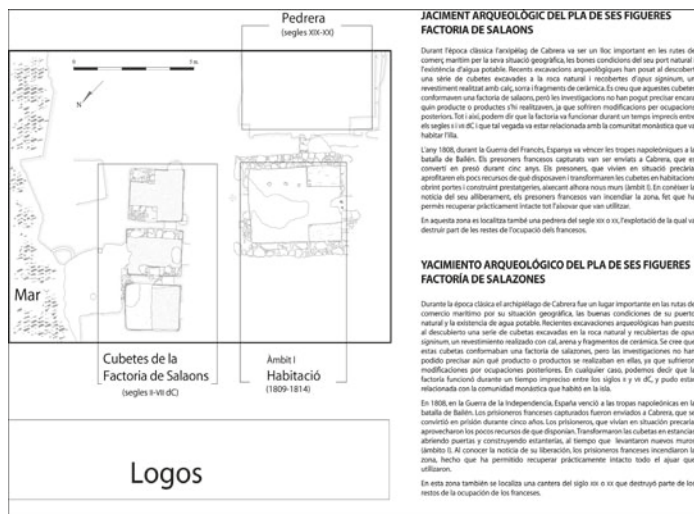
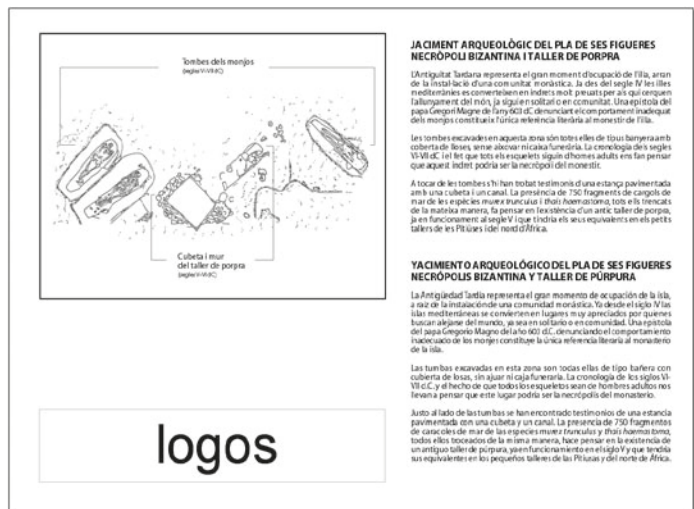

Figura 14. Cartell de la factoria de saloons
(Autoria: Cristià, Juncosa i Mayer, SL)

logos

Figura 15. Cartell de la necròpolis bizantina i del taller de porpra
(Autoria: Cristià, Juncosa i Mayer, SL)

Figura 16. Cartell de la necròpolis bizantina i del taller de porpra
(Autor: Mateu Riera)

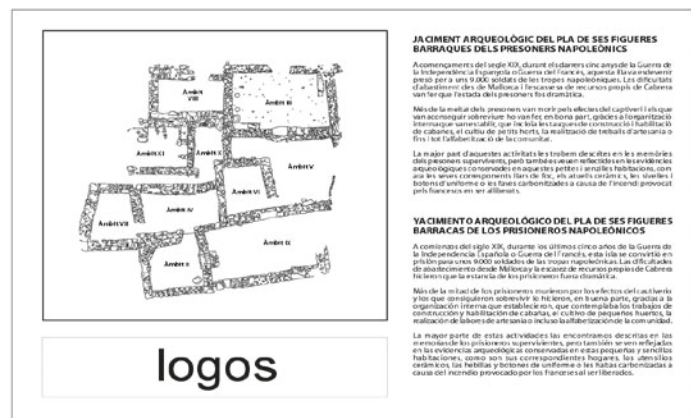

Figura 17. Cartell de les barraques dels presoners napoleònics
(Autoria: Cristià, Juncosa i Mayer, SL)

Figura 18. Cartell de les barraques dels presoners napoleònics
(Autor: Mateu Riera)

Els cartells s'han fet d'unes mides discretes per tal de reduir al màxim el seu impacte dintre del parc. Tant el disseny del suport com la disposició gràfica dels elements es van plantejar sota el criteri de la simplicitat i la claredat. Conscients de la dificultat que representa per al gran públic la interpretació de les restes arqueològiques, es va optar per un element que permetés comprendre sense alterar el paisatge. El protagonisme el tenen les restes i el seu entorn natural, per la qual cosa els elements d'interpretació han de ser útils, però subtils. D'altra banda, com a únics elements interpretatius, els panells havien de contenir la informació necessària per a la interpretació de les restes i presentar les dades arqueològiques de forma comprensible per a tots els públics. La solució trobada per donar resposta a aquests dos requisits fou la de combinar el text o marc de referència amb un plànol que permetés interpretar el jaciment a primera vista, distingint les seves zo-

nes, usos i cronologia. Durant el seu recorregut, i només mirant els diferents plànols, el visitant pot observar que es tracta d'una zona complexa pels seus distints usos al llarg del temps. Els diferents textos aporten la informació necessària per conèixer els detalls de cada fase d'ocupació del jaciment.

A causa de les limitacions pressupostàries, els cartells no es varen fer com s'havien projectat en un primer moment⁴, de manera que consisteixen en dos peus metàl·lics i una placa de plàstic emmarcada per un marc metàl·lic. Aquest marc és de 10 cm d'amplada a fi de dificultar que els ocells si posin a sobre. El conjunt es va clavar amb dos peus de formigó dintre del terreny, a una fondària màxima de 30 cm⁵. Així, les seves mides als exteriors són d'1,50 x 80 cm.

Així mateix, també es varen col·locar uns altres cartells per orientar el camí als visitants (figura 20) i per indicar les zones restringides (figura 21). Aquests dos tipus de cartells es varen dissenyar d'acord amb la senyalització pròpia del Parc.

Figura 19. Exemple de cartell d'orientació del camí (Autor: Mateu Riera)

⁴S'havia proposat de fer els cartells amb un suport de planxa de ferro de 1750 x 800 x 14 mm doblegada a 45° des de la part més alta fins a l'alçada d'1,20, fixats en el paviment encaixats en una base de formigó a una profunditat de 50 cm sota terra. La placa havia de ser de ferro pintada al forn en el calor (RAL 7036) amb informació gravada amb làser i posteriorment esmaltada amb pintura negra i envernissada al forn. L'elecció dels materials i el seu tractament es proposaren tenint en compte el futur emplaçament del plafó: a l'exterior i a pocs metres de la mar. L'objectiu era utilitzar els materials i procediments adequats per aconseguir que aquestes difícils condicions ambientals alteressin al mínim l'aspecte original del plafó amb el pas del temps.

⁵Sempre en zones on no hi hagués cap estructura ni cap altre element arqueològic per preservar.

Figura 20. Exemple de cartell de senyalització de zona restringida
(Autor: Mateu Riera)